

menti, exsurgit corollarium maximi momenti circa relationem matrimonii cum potestate politica :

Matrimonium, exceptis effectibus mere civilibus, potestati civili non subditur (1).

Etenim 1° sacramenta nullo modo subjiciuntur potestati civili, ut suo loco probabimus : ergo matrimonium huic potestati non est subiectum. 2° Societas civilis subaudit societatem domesticam, et a fortiori personalitatem humanam, subaudit etiam religionem, qua essentialis est homini in quantum est homo, ideoque haec omnia immutare nequit. Atqui matrimonium est fundamentum societatis domesticæ, quædam integratio personalitatis humanæ, ac denique res sacra. Ergo, etiam ut contractus mere naturalis, potestati civili subijci nequit.

II. De proprietatibus matrimonii.

207. — I. *De unitate.* Unitati matrimonii opponitur tum *polyandria*, seu simultanea conjunctio unius feminae cum pluribus viris, tum *polygamia*, quæ, ut ex ipsis vocibus liquet, habetur dum vir plures uxores simul sibi junxit : tunc dicitur *polygamia simultanea*; nam quando vir alteram uxorem, priore mortua, ducit, id bigamia etiam appellari solet in jure, et haec bigamia dicitur *successiva*.

208. — THESIS. *Polyandria juri naturali adversatur.*

Prob. Polyandria fini adequato matrimonii (200) adversatur, et tollit aequalitatem contractus. Ergo juri naturali repugnat. *Prob. antecedens.* 1° Præterquam quod prolis susceptionem plus minusve impedit, ut patet in meretricibus, sustentationi et educationi prolis susceptæ certo adversatur; patrem enim reddit incertum, ideoque officium educandæ prolis nulli incumberet; imo et pietatem naturam erga patrem solvit; 2° adversatur mutuo auxilio quod conjuges sibi præstare dederunt, et caput societatis conjugalis veluti invertit; 3° non remanet aequalitas inter datum et acceptum; ex parte viri jus integrum in corpus traditur, non ita ex parte mulieris. Ergo...

(1) Syll. Prop. LXVIII.

209. — THESIS II. *Polygamia, etsi forsans juri naturali non absolute repugnet, certo ipsi parum consonat.*

Probatur 1° *Polygamiam parum consonare*, nam 1° tollit aequalitatem contractus, sicut polyandria, et mutuum amorem relaxat; 2° cohabitationi pacificæ repugnat: plures uxores ob zelotypiam, sollicitudinem proprio proli, etc., nec inter se nec cum marito concorditer remanere possunt.

2° Dubium est an haec uxorum pluritas *jure naturali prohibita sit*; affirmant multi auctores, inter quos Bellarminus, Monochius, etc., propter rationes superiores adductas. Negant alii, uti Cajetanus, Medina, Gonzalez, etc., hisce rationibus innixi: 1° complures gentes legali permissione polygamiam approbarunt; porro credibile non est multas gentes juris naturalis cognitione destitutas fuisse; 2° quia non repugnat fini adequato matrimonii, nempe proli generationi, ejus educationi et tranquillæ conjugum cohabitationi: quoad hunc finem caveri possunt odia, discordiæ, iniqui hi auctores, plures uxores a se invicem, quoad habitationem, separando.

« Tenenda videtur, ait Schmalzgrueber (1), sententia inter utramque media, et dicendum uxorum pluralitatem adversari quidem juri naturæ, non tamen ita ut eam excludat ipsa matrimonii natura et essentia, sed constitutio ejusdem in ipso mundi exordio facta a Deo, qua unam tantum uni conjunxit. »

210. — II. *De indissolubilitate.* Matrimonium, *ex parte subjecti*, dividi potest in matrimonium inter infideles et inter christianos, *ex parte sui* in legitimum, ratum et consummatum: *legitimum* dicitur illud quod non est sacramentum, seu inter infideles contrahitur, *ratum* quod inter fideles inuit, et est verum sacramentum, sed non consummatum, denique *consummatum* quod est ratum et corporaliter consummatum.

211. — THESIS. I. *Indissolubilitatem matrimonii, valide contracti, petit notio societatis conjugalis.*

Nota. Non conveniunt auctores, dum quærent a quo

(1) L. IV, pars 2, t. 4.

jure descendat indissolubilitas matrimonii: alii illam adscribunt soli juri naturali, alii juri soli divino positivo, quidam utrique; nonnulli distinguunt, et matrimonii consummati indissolubilitatem tribuunt juri naturali et divino positivo, rati autem refundunt in jus ecclesiasticum. Extra illas controversias questionem posuimus.

Probat. Societas conjugalitatis ex sua natura exigit mutuum amorem conjugum, et tendit ad procreationem rectamque educationem proles. Atqui ad hæc perpetuitas et indissolubilitas matrimonii plurimum confert; nam simplex cogitatio separationis possibilis et obventuræ, amorem, mutuum honorum communicationem, etc., labefactaret. Ergo.

Præterea non remaneret æqualitas contractus: mulieris enim privilegio virginitalis orbata pars longe deterior foret ad novas nuptias ineundas. Ergo matrimonii indissolubilitas fundari videtur aliquo modo in jure nature.

212. — *Scholium.* Sub lege evangelica, quæ matrimonio exivit ad dignitatem sacramenti, unionem Christi cum Ecclesia significantis, connubia, saltem consummata, ex nulla causa rescindi possunt quoad vinculum: jure divino positivo sunt indissolubilia. Diximus *consummata*, nam decet canonicæ matrimonium ratum dispensatione summi pontificis ita dissolvi posse, ut deinde utrique conjugum aliud matrimonium inire liceat. Ratione enim *contractus*, non sunt omnino indissolubilia, ut patet ex matrimonii infidelium; sed pontifex potest attingere contractum, ideoque indirecte sacramentum: « Ratione sacramenti et significationis suæ non videntur prorsus indissolubilia: significant enim conjunctionem Christi per caritatem cum anima justa, quæ conjunctio solvi potest (1). »

213. — THESIS II. *Attamen divortium imperfectum, seu quoad solam cohabitationem, licitum esse potest.*

Nota. Divortium dividitur in perfectum et imperfectum, prout abruptum aut ipsum vinculum aut solam legem cohabitationis manentis vinculo.

Probat. Etsi notio societatis conjugalitatis indissolubili-

(1) Schmalzgrueber, loco cit.

tatem matrimonii petat, tamen id non necessario importat cohabitationem: cohabitatio enim habetur ut medium facilius exhibendi mutuam dilectionem et sibi invicem præstandi mutua officia. Atqui accidere potest 1° ut mutus amor per hanc cohabitationem non modo deferrescat, sed in apertum odium convertatur; quamobrem lex dilectionis mutue aliquam temporaneam conjugum separationem poscit, ut pristinus amor redintegretur; 2° mutua officia aliquando ab una parte læduntur, ut non modo altera nullam opem ex suo conjugate reportet, sed ipsi vitæ consilere non possit nisi per fugam. Ergo accidere possunt circumstantiæ in quibus licita erit separatio quoad torum et habitationem.

III. De conditionibus matrimonii.

214. — Ad matrimonium rite contrahendum requiritur ut persone sint habiles ad illum contractum, seu ut fines matrimonii consequi et officia ex matrimonio enata præstare valeant. Itaque opus est:

1° Ut conjuges *ætatem* idoneam habeant, scilicet aptam corporis et mentis evolutionem respecta proles suscipiendæ et educandæ. Quoad corporis evolutionem ad matrimonium contrahendum, requiritur pubertas; nam impuberes nequeunt tradere potestatem in proprium corpus, quæ traditio est objectum conjugii. Verumtamen lex naturæ matrimonia ejusmodi non irritat, quia consummatio non est de essentia matrimonii, et cæterequin impuberes ætatem idoneam expectare possunt ad jura matrimonialia exercenda et ad mutua officia præstanda. Præterea ad illam mutuam conjugum dilectionem (202), quæ est quasi fundamentum matrimonii, requiritur ut conjuges non nimia ætatis differentia inter se discrepent.

2° Iterum quoad corporis perfectionem requiritur idoneitas ad finem primarium matrimonii attingendum, unde *impotentia* antecedens et perpetua invalidat contractum matrimonii, quia ad impossibile nemo se obligare potest (188, 4°).

3° Jus naturæ etiam inculcat *disparitatem* cultus graviter opponi matrimonio: si fidelis matrimonium con-

traheret cum infideli, se inieceret in periculum prævaricationis aut in impossibilitatem rite educandi prolem, præterquam quod hæc disparitas innumeris discordiis ansam præberet. Tamen hæc matrimonia, etsi jure nature sint illicita, non nisi solo jure ecclesiastico sunt irrita.

4° *Consanguinitas* etiam jure nature matrimonio opponitur. Consanguinitas enim est quasi *sanguinis unitas*, quippe qui consanguinei sunt ab eodem communi sanguine descendunt. Jam vero relationes et officia conjugum inter se cum officiis et relationibus parentum ad liberos, et vicissim, componi nequeunt, ideoque juræ naturæ omnino votantur conjugia inter parentes et liberos. Id enim etiam ostendit naturalis instinctus, non solum omnium gentium bene institutarum, sed etiam belluarum non paucarum, quæ ab ejusmodi conjunctione abhorrent, ut testantur Aristoteles (1) et Plinius (2).

Affinitas etiam graviter opponitur matrimonio contrahendo, præsertim in primo gradu lineæ rectæ, v. g. inter socerum et nurum, inter soceram et generum, vitricum et privignam, etc. Docet S. Thomas (3), cum multis aliis auctoribus, jure naturali hæc matrimonia non modo illicita, sed irrita esse, quia inter illos affines eadem relationes habentur quibus ipsi consanguinei vincuntur.

5° Ex dictis de polyandria constat *ligamen* esse impedimentum ad novum matrimonium ineundum; est enim vinculum quo unus conjux alteri sic alligatur, ut eo vinculo durante, cum nullo alio contrahere matrimonium possit: non posset tradere jus quod non habet in proprium corpus.

6° Denique matrimonium, vi suæ nature, exquirat *Utere inaeatur*, et cum *mutuo* conjugum *consensu*. Etenim est contractus, et quidem bilateralis, qui mutuum consensum contrahentium exquirat: unde huic contractui, sicut aliis omnibus, opponitur vis, seu violentia ad junctionem cogens. Inde *raptus* seu violenta femine abductio, aut etiam maris, de loco in locum, matrimonii ineundi causa,

(1) L. ix, hist. anc., c. 47.

(2) Hist. nat., l. viii, c. 42.

(3) In I Cor. 5, v. 1.

matrimonium dirimit, et quidem jure naturali, si raptus vel raptus non consentit. Ita et *error* personæ cum quis scilicet judicat personam quæcum matrimonium contrahit, esse aliam quam sit a parte rei, v. g., esse Rachelem cum sit Lia, — dirimit matrimonium: hic error tollit consensum jure naturali requisitum ad essentiam contractus matrimonialis. Adde quod omnia hæc conciliari nequeunt cum mutua dilectione, ut per se patet.

215. — Si de matrimonio jam inito loqueremur, ex ipsa natura matrimonii resultat:

1° Mutuum fidem lædi non posse tum factis, tum etiam affectu, quia hæc fides conjugalis est ipsum datum et acceptum in contractu indissolubili nuptiarum;

2° Supremam potestatem generatim in viro residere; in familia caput reperiri necesse est, quia unitas in principio uno fundari debet; porro sensus communis, physiologia et psychologia ostendunt virum superiorem esse muliere: 1° structura corporis est validior, membra firmiora, etc., in homine; 2° vires animi, ut prudentia, voluntatis constantia, etc., in viris excellentiori modo evolvuntur, ut ex facto liquet; 3° apud omnes gentes, vir in familia mulieris præest. Verumptamen etsi unitas regiminis in societate domestica repeti debeat a viro, non inde sequitur virum imperio despotico potiri in mulierem: nam propter communem relationem ad liberos fit ut familie administratio ex communi consensu peragi debeat, sicut vir ad se quendam modo rapiens jura matris in liberos, jura hæc quantum posset, destrueret.

§ II. De societate paterna.

216. — Ex societate conjugali oritur societas paternalis. Et enim 1° nativa imbecillitas proles recens nate operam et laborem parentum diu exquirat, sine quibus humanus fetus interiret, cujus indigentia diuturnior est quam in aliis animantibus; 2° contractus conjugalis non modo ad generandum, sed etiam ad educandum, seu ad conservandam, alendam, etc., prolem destinatur; 3° Deus ipso in corporentum indidit illam naturalem amorem pro liberis, seu quendam stimulum naturæ ad subveciendum proli;

inde parentes qui officiorum naturæ erga liberos obliiti fuerint, inhumani, omnis sensus expertes, appellari solent. Societas illa definiri potest : *Conjunctio plurimum personarum, quæ per ipsam naturam, educationis gratia initur.*

In hac societate duo sunt consideranda : 1° relationes parentum ad liberos, quæ relationes juriſibus et officiis coalescunt ; 2° relationes proliſ ad parentes.

1. De potestate paterna et officiis parentum.

217. — I. *Finis societatis paternalis* : 1° De iis quibus generali naturæ obligatione adstricti sunt parentes. Imbecillitas proliſ humane afficit corpus et vitam corporalem, animum animique facultates, quamobrem 1° parentes temporalem filiſ curam exhibere tenentur tum ab ipsis corporale detrimentum avertendo, tum ad vitam necessaria suppeditando. Parentes enim qui hæc proli non præstarent, pejores feris evaderent, quæ fetus suos nutriunt, et quæ omni possunt ope ab extraneis insultationibus tuerentur. 2° Ad animam quod attinet, parentes debent officia naturæ rationalis propria docere liberos, exemplo non minus quam exhortationibus. Illud munus aliis committere possunt; sed nemo potest hæc potestatem reluctantibus parentibus, sibi vindicare sine violenta læsione juriſ paterni. Itaque.

218. — THESIS. *Societas curare debet ut publica mediâ non desint educandi proles; sed educationem parentum voluntati contrariam pro liberis imponere nequit.*

1^{am} partem probabimus dum recensebimus officia societatis.

Probatur 2^a pars. I. Jure naturali parentes jus et officium habent educandi prolem. Ergo societas civilis, quæ sibi unice vindicaret educationem juventutis, jus et ordinem naturæ evidenter læderet.

Probatur II. Societas, quæ familiis constat, ac proinde jus paternum constitutum subaudit, nequit illud jus subvertere quin ordinem naturæ pervertat : societas quæ essentiali societatis paternæ constitutionem destrueret, summe ipsius vitalia elementa pessumdaret, et violenter

raperet jus præexistens et prævalens : civitas enim est pro familiis, non autem familias sunt pro civitate. Atqui societas quæ, reluctantibus parentibus, educationem legalem decernit pro juvenute, jus paternum violat, et constitutionem familiæ pervertit : 1° jus paternum violat, ut per se patet; 2° constitutionem familiæ immutat : liberi enim, vi familiæ, societati conjunguntur, siquidem vivunt sub patriâ potestate; sed dum societas eosdem arripit, ex facto affirmat illos non tam ad familiam pertinere quam ad statum; imo societatem immediate non constare familiis, sed hominibus ab omni alio vinculo subjectionis solutis, ex facto decerneret. Ergo id manifeste jura paternâ ledit, societatem domesticam destruit, quæ sic legaliter non existeret.

219. — *Scholium.* Verumtamen societas modis decentibus, sed non violentis, curare debet ut parentes illud summum officium educandi prolem minime negligant. Præterea quum crescente paulatim liberorum ætate, parentum potestas minuat, et libertatis naturalis jura in liberis veluti explicare sese atque exorere incipiant, sit ut directe et per se homo individuus societati conjungatur, jura et privilegia civis propria acquirat, ac proinde potestati civili immediate subiacet.

220. — II. *Potestatis paternæ amplitudo*, ex fine et ex origine metienda est. Societas paternalis ejusque finis, qui in congrua educatione proliſ cernitur, ex ipsa generatione oritur; itaque generatio causa remota potestatis paternæ censi potest; sed finis et jus parentum regendi familiam, mensuram hujus potestatis determinat. Natura hæc societatem proxime constituit, quæ proinde nec fine nec mediis necessariis ad finem obtinendum carere debet.

Potestas illa per quamdam analogiam cum potestate publica, censi potest inspectoria, rectoria et executoria (1).

1° Parentes vigili oculo debent liberos observare, eorum consuetudines, familiaritates explorare, pericula arce, etc.

2° Possunt actiones proliſ determinare, eam docere

(1) Zallinger, Jus sociale, l. II, c. 4.

dabant officia hominis erga Deum, erga proximum et erga semetipsum, seu viam honestatis liberis ostendere tenerentur.

3° Potestate executoria et speciatim coactiva non orbantur parentes, quibus facultatem castigandi natura ipsa concedit, ut ad obediendum filios adigant et pervicacem eorum voluntatem, si illa adsit, vi seu adhibitio virgis, frangent : educandi jus has facultates secum trahit, saltem in tenera ætate. Sed potestas castigandi jus vitæ et necis minime continet, quod soli Deo competit, et huic potestati publicæ quæ illud a Deo accepit. Apud cives romanos tanta erat potestas patria ut lex XII Tab. sic præciperet : « In liberos suprema patrum auctoritas esto : venundare, occidere licet, » quod a voce naturæ abhorret.

II. De officiis liberorum.

221. — Liberos in parentes, a quibus receperunt existentiam, nutrimentum et disciplinam, officia dicuntur etiam natura. Hæc officia ad sequentia capita revocari possunt, nempe ad amorem, reverentiam et obsequium, denique ad obtemperandi studium.

1° Filii parentibus *amorem* debent : exigit enim natura ut eos sincere diligamus a quibus majoris momenti bona recepimus : sed bonis præstantissimis filios, quos genuerunt et impensis curis aluerunt, cumulat sunt parentes. Hic amor unice cadere debet illi quem Deo debemus, cui existentiam acceptam longo melius referre debemus. Ex hac lege amoris ejusque fundamento sequitur liberis parentibus, si egeant, subvenire teneri tam in spiritualibus quam in corporalibus.

2° Filii parentibus *reverentiam* debent, tum interiorem, quæ in quodam venerabundo animi timore consistit, tum exteriorem qua interior signis sensibilibus manifestatur : parentes enim superiores sunt jure naturæ filii.

3° *Obedientiam* debent in iis omnibus in quibus subsunt, quia parentes jus imperandi habent, cui necessarie respondet officium obediendi in liberis. Porro filii subsunt 1° in iis omnibus quæ ad bonos mores et salutem spectant, 2° in iis quæ se referunt ad regimen domesticum, ad

pacem, bcna, decus familie, etc. Sed evidenter non subsunt in iis quæ præceptis divinis adversantur. Itaque in electione status clericalis vel religionis, liberi certo non subsunt.

Ad status vitæ electionem generatim quod attinet, parentum voluntati liberi non subsunt, quia hæc electio ad educationem aut familiam non pertinet, sed personam ipsam eligentis et vitam ab eo in posterum duendam respicit ; etiamsi argeretur de aliqua arte vel professione, (utique non mala nec indecora etiam respective), parentes nequeunt cogere liberos : quando enim naturali quodam impetu quis in talem artem propendit, hæc ars illi multo melius succedet quam invisæ : æquum est tamen ut a consiliis et cohortationibus parentum non sine gravi causa se subducant filii.

§ III. De societate herili.

222. — Societas herilis originem habet ex institutione humana, non jussu naturæ, saltem proxime. Est societas *paucitia* quæ communis utilitatis gratia initur inter dominum et famulum ; est contractus inominatus : *do ut facias*, ex parte heri, et *facio ut des*, ex parte famuli. Post multiplicationem generis humani et juris proprietatis acquisitionem exorta est inæqualitas conditionum. Diversitas in viribus corporis, in industria, in sagacitate animi, parcimonia, etc., hanc inæqualitatem cito produxit : hinc nonnulli divites facti sunt, et alii egentis, qui subsidio divitum egerunt, et operam eis oblocarunt ut ad vitam necessariam ab eis reciperent.

Ergo *remote* originem quodammodo habet ex ipsa natura, a qua repeti debet diversitas ingenii, prudentiæ, virium corporalium.

Est societas *inæqualis* qua dominus et famulus inæquali prorsus jure sociantur : servus enim est domino obnoxius, et ad hujus utilitatem spectat. Verumtamen emolumentum communis familie, præter stipendium, accipit servus. *Finit* ergo hujus societatis est utilitas et commodum heri.

223. — *Officia domini*. Debet dominus famulos amare, instruere, corrigere eorumque operam justo stipendio

remetri : servi enim et domini eundem Patrem habent in celis, eandem naturam eundemque finem ultimum; idcirco sunt fratres, imo dominus respectu famuli vioces patris naturalis gerit, ideoque etiam hoc titulo famulum diligere debet, ejus saluti prospicere, et consequenter eundem corrigere, limites justæ et licitæ correptionis minime tamen transgrediendo.

Dignus est operarius mercede sua (Matt. 10), ac proinde peccat dominus qui stipendium famulorum retinet aut solvere differant, qui recusant quod justum est.

224. — *Officia famulorum.* Dominis suis famuli debent obedientiam, reverentiam, obsequium, fidelitatem et opera de quibus pacti sunt. Hæc omnia ex natura societatis herilis sponte efflorescunt, in qua herus auctoritatem habet.

225. — *De servitute.* Præter communem famulatum, qui nostro ævo in usu est, aliud famulatus genus distinguitur, quod mancipia efficiebat. Servitus restringi potest ad mancipium *operosum* dumtaxat, et quidem perpetuum : aliquis se suamque familiam perpetuo manciparet, quoad opera tantum, minime vero quoad omnia jura, et præsertim quoad existentiam.

Aliud servitutis genus habetur in quo, non modo opera, sed omnia jura ipsaque existentia mancipantur; est illud quod proprio dicitur *servitus* : utraque potest esse *ultronea*, etsi in ultimo casu pactum juri naturæ, ut postea videbimus, adversetur.

Origo servitutis proprie dictæ repetenda est ex increbrescentibus inter homines bellis : mancipia enim, juxta vim nominis, idem est ac *manu capti*, dum *servi a servando* dicti sunt : mancipia, ait Puffendorffius, erant bello capti, quorum mors differebatur arbitrio victorum, quod tempore istis placuerit exigenda. Hæc servitus evidenter est *coacta*.

226. — *Thesis I. Servitus in qua quis perpetuo se et totam suam familiam, pro tempore quo est sub potestate paterna, alicui ultronee manciparet, juri naturæ absolute adversari non videtur.*

Probat. Illud pactum juri naturæ adversatur ejus objectum ab illo jure vetatur. Sed in illo contractu aliquid

istius modi non deprehenditur : opera enim alicujus hominis, et non alia jura, sunt objectum hujus pacti; sed homo est dominus suarum operarum. Ergo...

Verum si alienare vellet jura quorum liberam dispositionem non haberet, certo esset pactum illicitum.

Diximus : pro tempore quo familia remanet sub potestate paterna :

Nam si vi illius contractus, totius suæ familiæ opera quis perpetuo manciparentur, aliquid juri naturæ minus consonum certo inveniretur : nam, ut constat ex dietis, pater potestatem in filios non perpetuo servat; quomobrem liberos suos si ligaret etiam pro illo tempore quo extra ejus potestatem sunt, jura filiorum læderet.

227. — *Thesis II. Servitus in qua quis omnia sua jura, ipsamque existentiam in bonum alterius permitteret, juri naturæ manifeste repugnat, sive sit ultronea, sive coacta.*

Probat. Quoad servitutum *ultroneam*. Nemo pacisci potest de juribus quæ non habet; sed homo in propriam vitam jus non habet, neque omnium suarum actionum liberam dispositionem : nequit enim sua officia erga Deum a se procul mittere, neque propria natura entis rationalis et liberi proprioque fine spoliari. Ergo homo nequit alteri homini ita mancipari ut ex integro illi referatur, nulla retineat jura, et fiat *res domini* : homo nequit converti in rem.

Probat. 2° Quoad servitutum *coactam*. Si violenti rapti homo in perfectam servitutum redigeretur, nemo non videt quam atrox est hæc ratio agendi, et quantopere omnia officia erga proximum subverteret : omnibus enim juris naturalis violationibus superius enumeratis, hic adjecturæ flagitium immane contra humanitatem.

Si ex jure belli repeteretur origo similis servitutis, illud certo atrocitatem tanti factioris non tolleret : et quod est intrinsecus malum, quod immutabili rerum ordinis contradicit, jure belli cohonestari nequit, quum illud jus unico fundetur in necessitate, que nunquam poscit ut, desiente pugna, leges justitiæ et æquitatis perpetuo violentur.

228. — *Scholium.* Religio christiana, quæ conceptum personalitatis humanæ clarius manifestavit, paulatim servitatem e medio societatum vera fide imbutarum propulit. Servitus enim apud ethnicos grassabatur, et ita in profundum radices egit ut jurisperiti romani summam servitutis injustitiam vix cognoscere valuerint. Cum enim omnia jura hominis, omnemque dignitatem humanam ex jure civitatis tantum repeterent, certo nullum principium eis suppetebat ad videndum quam execranda res sit servitus proprie dicta.

CAPUT II

DE SOCIETATE CIVILI.

220. — Indigentia humanæ per solam societatem domesticam non satis provisum esset; nam post familiarem multiplicationem, novæ domus novæque congregationes exortæ sunt; porro necessarium inter novas et veteres familias exsurrexit commercium quod ad normam æquitatis et communis utilitatis moderari debebat. Præterea ipsa persona humana per novas illas relationes civitatis perficitur et veluti amplificatur, ideoque societas civilis perfectibilitati naturæ humanæ apprime respondet.

Jam vero ut efficaciter ad unitatem socialem diversæ familie redigantur, non sufficit abstracta ratio boni communis ex facto sociali mutandi, sed ad voluntatum et virium conjunctionem stabilem tuto obtinendam, requiritur vis aliqua externa ad unitatem realem redigens varias familias seu, aliis verbis, imperium, quod est veluti forma constitutiva unitatis socialis. Itaque præsens caput in duos articulos distribuemus quorum primus erit de societate civili in se spectata, alter de suprema hæc societatis potestate speciatim inspecta.

ARTICULUS I.

De societate civili generatim inspecta.

230. — Considerabimus *originem, finem et intimam structuram* hujus societatis, et quidem breviter, præsertim quoad ultimam partem, quia de hac re etiam agitur in articulo sequenti; potestas enim est veluti forma societatis. Itaque in præsentī articulo totum compositum seu materiam et formam per modum unius investigamus; in sequenti distributive hæc elementa essentialia totius compositi inspicimus, loquendo directe de parte formali, seu de potestate, et indirecte nempe ob connexionem necessariam materiæ socialis cum forma, de parte materiali, sive de subditis. Jura enim et officia auctoritatis et multitudinis sunt correlativa.

§ I. De origine societatis civilis.

231. — Nonnulli juris interpretes, præsertim protestantes, originem societatis ex quadam libera hominis conventionione derivant, qui proinde statum civilem hominis prorsus accidentalem esse decernunt; alii auctores rectius de hac re sentientes illam originem repetunt ex natura sociali ipsius hominis et simul ex factis quibus instinctus sociabilitatis ad actum redigitur.

232. — I. *Primum systema* fundatur in hypothesi eujusdam primitivi *status naturæ*: juxta jurisperitos protestantes, homo primitus extra omne consortium cæterorum vitam debebat; sed cum singuli pares non essent tum propulsandis aliorum injuriis, rapinis, furtis, etc.; tum comparandis rebus omnibus ad vitæ sustentationem necessariis, ab aliis querere auxilium coacti sunt, et vicissim pollicere. Inde emerit pactum sociale, quod efficit et signat transitum e statu naturæ ad statum socialem.

Sed ille status naturæ primitivus etiam diverse accipitur a variis auctoribus; a quibusdam, inter quos eminent Hobbesius et Rousseau, habetur ut *status historicus* seu factum reale; secundum Puffendorium, Grotium seu factum reale; secundum Puffendorium, Grotium et alios, est mera *factio juris* ad scientiam socialem requisita.

233. — *Hypothesis de statu naturæ fictitiæ* sustineri nequit.

Etenim 1° id quod nunquam fuit, exhibetur ut causa ad explicandas relationes reales ordinis socialis sufficiens. Per meram enim abstractionem exoritur ordo realis physicus, et *fictiones* habentur ut principia absoluta et fundamentalia totius ordinis realis in societate politica. Porro quantum hæc ratio philosophandi a veritate aberret, nemo est qui non videat.

2° In hæc hypothesi, jus sociale est ex toto fictitium, et constat relationibus arbitrariis doctorum Protestantum confatis: non enim legitime erui potest ex principiis quod in ipsis non includitur. Atqui principia juris socialis, quæ sunt mere fictiones juris, non continent nisi quid fictitium ad jus aliquod in animo vel phantasia effingendum spectans; ergo ex ipsis nonnisi consequentiæ fictitiæ deduci possunt, et sic totum illud systema extra ordinem realem et veras rerum relationes evagatur.

3° Ex confutatione alius hypothesi, hæc prima etiam convelletur.

234. — *Hypothesis de statu naturæ historico*. Hobbesius, in suo libro *De Cive*, statum naturæ tanquam *historicum* protulit, et probat, non, ut par esset, ex populorum annalibus, sed a priori, imo et absurdo principio innixis. Exemplo enim asseverat genus humanum a civili consorcio per se alienum esse, et hujuscæ principii sequentem assert probationem:

Finis adequatus et norma agendi hominis in voluptate consistit, siquidem homo nonnisi facultatibus sensibilibus ornatur; atqui voluptas, quam sit per se principium mere subiectivum, nonnisi ad egoismum adducit, quinimo ad bellum perpetuum aliis omnibus indicendum continuo impellit; ergo status segregatus est naturalis homini, qui proinde nonnisi causis externis, nempe molestiis aliorum, qui ex insatiabili pugnæ appetitu, quem egoismus parit, vira sine intermissione inferunt, ad statum socialem adduci potuit.

Confutatur facillime illud absurdum systema: 1° fundatur in falsis principiis tum de fine et norma agendi hominis, tum de natura humana, quæ sola sensibilitate

constaret (II, 184, etc.); itaque totum molimen hoc basi labili innixum sustineri nequit.

2° Pugnæ sive cum historia, quæ nullum unquam vestigium hujuscæ status naturæ exhibuit, sive cum ipsa inhære hominis, qui natura sua socialis est, ut postea probabimus.

235. — Rousseau eadem fere principia tenet, et statum naturalem hominis in vita solivaga et sylvestri reponit. Verum causas extrinsecas, quibus homo ad statum sociale adductus fuit, non ex injuriis molestisque aliorum hominum repetit somnator iste, sed easdem in perpetuo conflictu cum bellis queritare maluit. Initio homo, etsi perfectioribus quam cætera animantia organis instructus, tamen bellis longe infirmior et imbecillior existit; sed in suis assiduus bellis cum animantium industriam istorum didicit, non secus ac nunc populus aliquis contra alium pugnans hujuscæ artem strategicam deprehendit.

Itaque suis relationibus cum bestiis expolitus ac perfectus, homo ad statum perfectæ sensibilitatis pervenit; deinde, post multa sæcula, rationis compos effectus, sua libertate uti didicit, quam cæteroquin, etsi inertem, antea possidebat: ex istius libertatis usu emersit *contractus socialis*.

Falsitas hujuscæ systematis, quod est partus imaginationis agritudine laborantis, tam evidens est ut pro homine quam minime cordato nulla indigeat confutatione; sufficit ergo ut animadvertamus illud manifesto pugnare cum historia, præterquam quod naturam rationalem hominis destruat: ex dictis in psychologia abunde confutatur.

236. — II. *Vera sententia* et rationi consona societatem civilem repetit ex duplici elemento naturali, nempe 1° ex natura sociali hominis, qui intrinsicè, seu ex propriis constitutivis ad hanc societatem ordinatur, et id jam docuit Aristoteles: 2° ex factis etiam naturalibus quæ socialitatem hominis ad actum reducunt. Itaque civitas non est opus artificiale et liberum, sed opus a natura ipsa intentum et positive præmonstratum. Hanc sententiam enucleare quoad utramque, qua constat, partem expedit.

237. — THESIS I. *Homo natura sua socialis est.*

Probat 1° *Ea facto*. Monumenta prisorum temporum

rum nihil aliud exhibent nisi hominem in societate tum domestica, tum civili viventem. Ergo quum illud factum constans et uniforme oriri non possit nisi ex propensione nature, liquet hominem natura sua esse socialem.

² *Ex facultate loquendi.* Proprium est hominis loquela uti; sed loquela est vinculum societatis. Ergo quum facultas loquendi sit homini congenita, fit ut ab ipsa natura homo ad statum socialem ordinetur.

³ *Ex nativæ indigentia et perfectibilitate hominis.* Homo ad evolutionem vitæ corporalis et spiritualis auxilio aliorum hominum diuturno et assiduo requirit, et educatione magis ac magis ejus facultates perficiuntur, dum alia animalia cito ad propriam perfectionem deveniunt, et naturali instinctu ad necessaria vitæ ducuntur. Ergo homo natura sua ordinatur ad consortium cum aliis hominibus.

⁴ *Ex naturali hominis proclivitate* ad communicandum cum aliis hominibus, tum in faustis eventibus, tum in ærumnis et penis. Est factum omnibus notum, et quidem propria experientia. Ergo...

238. — *Scholium.* Hæc socialitas hominis sese, quoad potest, evolvit: est vis quæ terminos suæ actionis indefinite querit, et ejus limites alii non sunt nisi limites ipsiusmet cognitionis. Statim enim ac intelligentia possibilitatem relationis socialis exhibet, hic instinctus socialitatis relationes illas sponte naturæ appetit, quia non parti nature humanæ alligatur, sed totam naturam afficit. Inde sola societate domestica non satiatur, si præsto sunt elementa societatis civilis. Qua de causa socialitas homini naturaliter indita per se ordinem dicit etiam ad societatem civilem.

239. — *THESIS II. Homo per factum propriæ existentie in societate universali seu humana quodam modo constituitur.*

Probatur. Homo, per existentie factum, naturam omnibus hominibus communem recipit, ac proinde omnes homines ad eundem finem ordinantur, et eidem legi nature subjacent; præterea homo facultate cognoscendi naturaliter ornatus, hunc communem finem, communemque legem nature vi existentie cognoscere potest.

Atqui societas, ut diximus, est consensus voluntatum et virium intuitu finis communis adipiscendi. Ergo, ex facto existentie, jam homo ad quamdam societatem universalem, saltem late et remote, ordinatur.

240. — *THESIS III. Factum naturale et primigenium, a quo societas civilis in concreto originem ducit, est ipsa familiarum ex eodem stipite propagatio (1).*

Nota. Hic non agitur de diversitate societatum civilium, seu de diversitate nationum et populorum, et de factis particularibus quæ istius diversitatis originem explicant; hæc enim facta plerumque sunt accidentalia. In presenti ergo non quæremus de causa diversitatis et multiplici-tatis nationum, sed unice de societatis civilis, ut sic, origine, seu de facto quod per se necessario pullulet a natura respectu hujus societatis producenda.

Probatur. 1° Ex historia, quæ hanc originem nationum exhibet, saltem quando circa illam notiones certas et exploratas tradere potest: historia sacra id clare ostendit et expressis verbis refert circa antiquiores nationes.

2° Instinctus socialitatis, ut diximus, est vis nullis limitibus loci vel temporis clausa, quæ simul cum appetitu beatitatis, novas et utiles associationes ipso nature pondere querit; porro societas domestica indigentis humanis non plene satisfacit, neque instinctum socialem exaurire potest. Ergo sponte nature societas domestica amplio-rem evolutionem appetit, seu quemdam ascensum ad societatem perfectiorem constitutendam, quæ homini juvando et perficiendo plene suppetat.

Atqui hæc naturalis appetitio amplioris societatis, debet evidenter adhærescere propinquieribus elementis hujus societatis constituendæ; sed propinquieribus illi termini sunt affines et consanguinei pro ratione gradus, seu propinquitate vel distantia a communi stipite. Ergo...

3° Homo *physice* id habet commune cum omnibus animalibus quod instinctu quodam propagationis ducatur; *moraliter* alios homines suorum idearum participes reddere cupit: sed 1° matrimonia, quæ sunt vinculum sociale,

(1) Liberatore, jus soc. c. II.

contrahi solent inter familias viciniore, ac proinde ratione sanguinis propinquiores: perceptio sensilis nonnihil confert ad connubia contrahenda. 2° Hæc idearum et impressionum communicatio nonnisi inter homines origine et loco propinquiores haberi potest. Itaque ex sua proclivitate physica et morali, homo impellitur ad novas relationes creandas cum familiis viciniorebus. Ergo propagatio familiarum quas terminos relationum socialium amplificat, communitas spiritus quas familias propinquat et quodammodo commiscet, haberi debet ut factum natural, quod societati civili originem dat.

§ II. — De fine societatis civilis.

241. — Spectata origine societatis politicæ, ad ejus finem indagandum migrare oportet, et quidem antequam de ejusdem structura eloquamur; finis enim est criterium de officis et juribus, et de ipsa natura societatis illius judicium ferre possumus.

Origo nonnisi obscure scopum societatis civilis ostendit, quia homines instinctu adducuntur ad hanc societatem, potiusquam ratione et reflexione. Verumtamen hypotheses circa originem consimilia systemata etiam inducunt circa finem; inde nonnulli finem societatis reponunt, alii in tutela jurium et securitate interna et externa sociorum, alii, in copia bonorum externorum, etc.

Kantius, et, post illum, Rationalistæ fere omnes illum finem reposerunt in *mutua coarctatione et harmonia libertatis*. Ex stabilita ab ipso autonomia rationis (81) et voluntatis humanæ respectu cujuslibet principii externi, statim concludit voluntatem ad operandum non inflecti nisi per rationem, semotis impressionibus empiricis. Impressiones ejusmodi, juxta ipsum, sunt vel internæ vel externæ: internæ procedunt ab appetitu et affectibus animi, et constituunt ambitum ordinis moralis; externæ, a quadam vi humana actionem nostram impediende, oriuntur, et constituunt ordinem juridicum. Immunitas a prioribus est libertas *interna aut moralis*; immunitas ab hæc coactione humana actiones nostras præpediente, est libertas *externa seu juridica*.

Jam vero hæc ultima libertas, etsi per se limitibus careat, practicæ tamen debet limitari; nam simul est, et quidem sine limite, in omnibus hominibus, et nihilominus respicit idem objectum, nempe mundum visibilem; itaque in quocumque homine debet ita restringi et coarctari hæc libertas ut cum ipsa *coexistere possit* libertas aliorum: hinc principium, quod vocat *coexistentiæ*, ex quo status seu societas civilis emergit, cujus proinde finis nonnisi in mutua coarctatione et libertatis harmonia sistere potest.

242. — *Confutatio sententiæ kantianæ*. 1° Principium in quo stabilitur totum illud systema est falsum (81). Ergo et molimen superinde exstructum nullius roboris est.

2° Falsum est quod libertas externa per se careat limitibus, ut constat ex dictis de principiis directivis morum. Kantius enim, ut solet, confundit libertatem in abstracto spectatam et sine ulla determinatione subjecti, cum libertate reali, quæ in subjecto particulari residet: prior, quæ est universalis conceptus libertatis, abstractione facta modi quo est in Deo, vel angelis aut hominibus, est aliquo sensu illimitata, licet præscindere nequeat a regulis honestatis et justitiæ; sed altera est evidenter ad mensuram ipsius subjecti, seu illis legibus moralibus determinatur et regitur quibus subjectum natura sua subditur.

3° Kantius scopum societatis politicæ negativum reddit, qui ex toto consisteret in externa coarctatione qua libertas in debitis limitibus contineretur: quocirca hæc societas nullam virium conjunctionem affert, nullum finem communem omnibus membris præstitutum, ut nihil dicam tum de atheismo legali inde exorto; tum de interitu totius moralitatis publicæ proficiscente ex hæc doctrina: suidicium enim, blasphemias, polygamiam, incestum, etc. damnare nequit hæc societas, quia hæc omnia libertati aliorum non detrahunt.

243. — *Thesis. Scopus politicæ societatis in bonis externis comparandis sistit, quatenus ad communem prosperitatem singulorum membrorum se referunt, et interno moralitatis ordine informantur.*

Probatur. Quoad triplicem qua constat partem.

Pars 1^a. Hic finis in bonis *exterioribus comparandis*

sistit. Scopus enim societatis civilis debet esse aliquod bonum actione externa et sensibili attingibile, quod vires naturales elementorum socialium collectim sumptas non prætergrediatur; atqui bona externa, seu generatim ordo exterior ac visibilis est aliquod bonum vires naturales hominis, saltem collectim sumptas, non excedens, quod proinde externa entis socialis operatione plus minusve perfecte procurari potest. Ergo.

Pars 2^a. Finis ille in singulos socios redundet, necesse est. 1° Societas ad perfectionem suorum membrorum natura sua ordinatur; debet certo vergere in commodum, non autem in detrimentum sociorum, secus socialitas esset instinctus naturæ contra ipsam naturam, et collectio virium minus posset pro singulis quam vires individuales distributive sumptæ, quod est absurdum. Itaque scopus societatis debet esse prosperitas singulorum membrorum.

2° In societate vires ununtur et media communia adhibentur ut collectio bonum consequi possit, ad quod singuli homines seorsim sumpti se attollere non valerent; atqui bonum illud, cuius possessio est fructus actionis socialis, est bonum commune in concreto spectatum, seu quatenus adeptum, ac proinde aliquid cuius singuli socii aliquo modo participes sunt. Ergo bonum quod est finis societatis civilis, debet aliquo modo ad singulos spectare.

Pars 3^a. Hæc bona exteriora ad normam ordinis moralis determinari debent, seu ab illo ordine informari necesse habent: omnia media et omnes fines particulares ad finem ultimum directe vel indirecte se referre debent. Sed ordo moralis est positiva et adequata ordinatio ad finem ultimum; ergo omnia bona quæ non constituent finem ultimum, et quæcumque media ad illa obtinenda, directe vel indirecte referri debent ad ordinem morale, eique obnoxia sunt.

Atqui societas civilis et ordo exterior quem procurat, certo non est finis ultimus hominis, sed rationem mediæ evidentem habet (227), ut alias constat ex superius dictis: nihil peragere aut adhibere potest homo quod non referat aliquo modo ad suum finem ultimum (95). Itaque ordo ille exterior et bona externa quibus constat, sunt obnoxia

ordini morali, qui est interior et positiva ac immediata ordinatio ad finem ultimum (96).

§ III. — De œconomia interna seu de natura societatis civilis.

244. — Ex natura communi et ex sociabilitatis instinctu qui sese evolvere et diffundere indefinite appetit, homo ad societatem ordinatur, et quidem ad universaliorem quæ possit haberi; homo sponte naturæ appetit transitum a societate domestica ad civilem; quamobrem, ut ostendimus, a domestica societate proficiscitur politica, quæ familias copulat et ipsa individua, mediante familia.

Societas enim amplior societates inferiores perficit; sed easdem destrui non debet, secus ad propriam ruinam et demolitionem laboraret.

245. — Non desunt tamen auctores qui societatem civilem immediate constare familiis, et individuis nonnisi mediate, nempe quatenus sunt elementa societatis domesticæ, inficiati sunt. Ita sentiunt rationaliste omnes, qui societatem civilem per *fictiones juris* ab arbitrio dissolvunt, et postea nullo etiam negotio redintegrant per consensum implicitum vel explicitum civium.

Sed hæc doctrina est falsa 1° quia homo nonnisi vi familie integritatem et perennitatem obtinet, ideoque strictiore et stabiliori vinculo cum societate domestica copulatur quam civili adheret: ordo rationis, propensio sensibilis, præter processum originis, clare ostendunt hominem individuū prius familia, deinde civitati conjungi. 2° Ipse conceptus familie cum natura hominis intimiori modo cohaeret quam conceptus civitatis. 3° Jura domestica anteriora et stabiliora sunt iuribus civilibus, ideoque societas politica nequit exhaurire aut immutare jura domestica. Ergo civitas jura hæc subaudit, ac proinde inter se copulat ipsas familias: non posset immediate attingere individua, quin solvat jura domestica, quæ ab ipsa destrui aut immutari nequeunt sine manifesta violatione juris naturalis.

246. — *THESIS. Elementa essentialia societatis sunt multitudo et auctoritas.*

Nota. Superius diximus quomodo sit intelligenda hæc

multitudo socialis. Hic præscindimus a distinctione elementorum in mediata et immediata, seu in individua et familias.

*Probat*ur. Societas, quæ persona moralis aut juridica appellari solet, necessario importat unitatem et multipliciter: sine unitate jam essent membra disjecta, non autem elementa ordinata ac copulata seu societas: sine multitudine, seu diversis sociis, manifesto non foret societas, siquidem absque multiplicitate non datur collectio. Atqui, si unitas non esset realis, seu in principio reali et concreto non fundaretur, ipsa societas realis et concreta non foret, sed abstracta seu possibilis remaneret: sine vinculo reali ac physico partes solutæ persisterent. Ergo sine multitudine et auctoritate, societas nec esse nec concipi potest.

247. — *Scholium*. Principium unitatis generatim inspectum dicitur auctoritas, quæ in se et abstracte spectata est quidam complexus *jurium*. Persona physica aut moralis quæ hisce juribus utitur, *subjectum* potestatis appellatur.

248. — THESIS II. *Potestas politica ad proprium commodum subjecti hujus potestatis non spectat, sed directe ad commodum totius communitatis ordinatur.*

Nota. Hæc thesis, etsi in se sit fere evidens, debet tamen probari, propter plures negationes tam speculativas quam practicas.

*Probat*ur. 1° Potestas est principium quo vires sociales ita inter se coaptantur ut bonum commune a multitudine attingi possit: aliis verbis, est id quo multa membra realiter et efficaciter unum quid efficiunt intuitu finis socialis assequendi.

Atqui finis socialis, seu bonum commune, est id cujus participes effici debet ipsa multitudo associata, id est communitas, seu omnes et singuli.

Ergo non propter se, sed propter alios, constituitur potestas politica.

2° Ratio existendi societatis civilis est adeptio, juxta leges moralitatis, bonorum externorum (241), ad quæ sola familia sibi relicta pertinere non valeret; sed potes-

tas est medium efficace perveniendi ad possessionem boni communis. Ergo potestas non ad se, sed ad alios ordinatur, seu unice rationem medi habet.

249. — *Scholium*. Specialis dispositio elementorum socialium sub una potestate, seu modus quo potestas ad multitudinem essentialiter se habet, dicitur *constitutio* politica. Est analogia ex individuo physico desumpta, in quo per constitutionem intelligitur dispositio partium respectu totius. Congruenter huic conceptui generaliori, constitutionis nomine intelligi solent ea statuta scripta vel non scripta quibus alicujus societatis regimen ordinatur, sive 1° respectu potestatis in se quoad ambitum et exercitium *jurium* quæ eidem competunt illamque constituunt, sive 2° respectu personarum, in quibus data potestas resideat, seu quoad determinationem *subjecti* potestatis.

250. — THESIS III. *Constitutio politica debet esse organica, non mechanica.*

Nota. *Mechanismus* est dispositio materiæ inertis ad exsequendum motum; *organismus* est dispositura aut ordo partium peculiari structura constantium et actione propria fruentium: v. g. *organismus* humanus. Itaque constitutio dicitur mechanica quæ ad se accommodat sine discrimine elementa societatis; est organica quando e contrario variis et essentialibus elementis juxta propriam eorum naturam sese accommodat.

*Probat*ur. Societas personis constat, quæ propriis juribus et libertate gaudent, in societatibus particularibus coadunantur, (243) atque viribus inæqualibus et intelligentis gradu diversis fruuntur; atqui constitutio mechanica, ut constat ex definitione, personas in res convertit, jura individualia et domestica destruit, libertatem necessariam ad propriæ industrie propriæque ingenii applicationem tollit, dum in constitutione organica omnia elementa adhibentur juxta propriam cuiusque naturam, nempe rationem organi particularis habent, seu secundum suam indolem, naturalemque ordinationem operantur in illo corpore morali, quod societas appellatur. Itaque ma-

nifestum est constitutionem politicam esse debere organicam.

251. — *Corollarium.* Ergo constitutio politica in qua individua et inferiores societates, præsertim domestica, omni motu spontaneo destituerentur, quæ proinde in supræmæ potestatis civili jura individualia et domestica contraheret, a jure naturali certo aversa esset.

ARTICULUS II.

De supræmâ potestate politica.

Agemus de origine, natura et variis formis accidentalibus supræmæ potestatis politicæ.

§ I. — De origine supræmæ potestatis in societate civili.

252. — Omnia systemata circa hæc quæstionem ad tria reduci possunt, nempe 1° ad contractum socialem; 2° ad collationem divinam mediante concursu naturali et cooperatione hominis; 3° ad doctrinam de directâ et immediatâ collatione a Deo factâ. Primum originem mere humanam et pactitiâ assignat eamque a juribus individualibus ducit; secundum radicaliter a Deo, auctore nature, repetit supræmam potestatem, proxime ab ipsâ communitate; denique tertium originem divinam, sine speciali ac immediatâ cooperatione communitatis.

253. — I. *De contractu sociali.* Illud systema, quod est manifestum Protestantismi surculus, suarum deductionum fundamentum ponit in *statu nature* (230, etc.) a quo, ope nonnullorum pactorum, homo ad statum socialem transiret. Juxta Puffendorium, hic transitus perficitur per triplicem contractum: 1° Civitas constitui debet, quod obtinetur per *pactum unionis*. 2° Forma regiminis postea determinatur, intercedente *decreto forme*; denique 3° omnia membra civitatis se spoliare debent parte, aut juxta plerosque, totalitate suæ libertatis, quam cedunt communitati, ut potestas publica de facto inde constituatur: en *pactum subjectionis*. Hæc proinde auctoritas unice constat hæc donatione factâ a multitudine associatâ, seu a singulis de multitudine.

Alii auctores pactum formæ rejiciunt, quod in pacto subjectionis includitur; imo Hobbesius unicum agnoscit contractum socialem, qui est *pactum renuntiationis* propriæ voluntati in commodum voluntatis generalis, seu potestatis publicæ.

254. — Pacto sociali, unico aut triplici, semel peracto, loco personæ cujusque contrahentis, exurgit corpus morale et collectivum tot constans membris, quot sunt contrahentes (1). Quamobrem potestas ipsa est voluntas generalis, et subjectum potestatis nihil aliud quam *organum* ejusdem voluntatis ab ipso communitatis arbitrio constituendum: voluntates enim particulares, ope contractus socialis, e statu distributivo ad collectivum transeunt, quin tamen aliquid propriæ voluntatis amittant: libertas enim humana est essentialiter inalienabilis; ab alio exerceri committitur, sed nemini irrevocabiliter datur. Ergo potestas supræma, quæ est voluntas generalis, in populo, modo permanenti et imprescriptibili (2), residet.

255. — THESIS I. *Theoria contractus socialis in se est absurda, et in suis consequentiis theoreticis et practicis subversiva totius ordinis socialis, et præsertim potestatis publicæ.*

Probatum 1^a pars. 1° Hæc absurditas jam patescit ex falsitate principiorum quibus innititur: 1° Quid de statu nature primitivo sentiendum sit, jam antea diximus: fundamentum historicum systematis est evidenter falsum:

2° Aliud principium est inalienabilitas libertatis humanæ: « *Homines*, dicit art. 1us declarationis 1789, *nascuntur et manent liberi æqualesque ad jura quod attinet.* » Atqui in positione illius principii latet turpis æquivocatio: 1° libertas psychologica seu physica certo est inalienabilis; sed hæc libertas est dos interna de qua in præsentî non agitur; 2° libertas a coactione, quæ servituti propriæ dicte opponitur, etiam alienari nequit, ut constat ex dictis (225); sed 3° libertas quæ opponitur subjectioni civili certo potest alienari, siquidem hæc alienatio nihil

(1) Rousseau, Contr. soc., I, ch. 5.

(2) Art. 3, de la Déclaration des droits de l'homme.

aliud est quam subjectio ipsi rationi : quod postulat ordo naturæ. Atqui de hac ultima dumtaxat loquuntur adversarii, qui huic dotes aliarum specierum libertatis inepte adscribunt.

Ergo illud principium contractus socialis, quod in patienti confusione inter libertatem psychologiam et libertatem civilem enascitur, et utramque permiscet, attributa unius alii tribuendo, est evidenter falsum.

3° *Æqualitas absoluta* omnium hominum aliud est deliramentum; nam in adversariorum mente, agit, non de æqualitate specifica et abstracta quæ ad identitatem naturæ et finis revocatur, sed de æqualitate individuali, de qua unice sermonem instituunt : id sufficienter constat ex dictis, et alias res est ab omnibus nota; hic ergo nova etiam reperitur confusio et œquivocatio inter res plane distinctas, nempe inter notionem abstractam hominis generatim inspecti, et hominem particularem præ suis conditionibus individuanti spectatum : homines quoad solam naturam spectati evidenter sunt æquales siquidem natura humana est specificæ una : quoad condiciones individuales non minus aperte liquet homines esse inæquales, etiam ad jura individualia quod attinet, quorum alia sunt innata et alia acquisita.

II. Absurditas patet etiam *ex contradictionibus* : 1° Ad libertatem servandam medium invehitur libertati maxime infensum : nempe spoliatio omnium jurium ad potestatem publicam constituendam. Etenim si realis est hæc potestas, jura in se habet et retinet, ac proinde apud socios libertas abstracta et possibilis remanet (seu acquirenda aut recuperanda) : sed realis nulla est, secus potestas non realis esset neque realiter exerceretur.

2° Libertas individualis est inalienabilis, et tamen huicse alienatio est fundamentum contractus socialis. Omnia jura potestati cedunt socii, et tamen hæc omnia incoluntia servant. Ad hæc pugnantia inter se componenda, defensores illius insulse hypothesis *fictiones juris* advocant, ac populo libertatem fictitiam aut principi potestatem mere nominalem assignant.

Sed agitur de re ipsa, minime vero de mentis abstractionibus.

Probatur 2^a pars. 1° Illa theoria ordinem socialem solvit ab ordine morali et ab ipsa Dei suprema potestate, siquidem fons omnium jurium et officiorum est sola libera voluntas populi : singula enim membra, juxta Hobbesium et rigidiores, propriam voluntatem penitus abdicarunt, ut postea leges omnes accipiant a potestate civili, seu a voluntate generali; hæc proinde voluntas est regula independens et suprema justæ et injusti. Ergo ordinem morale et religiosum plane exstinguit illud systema, quod totius moralitatis fontem et unicam ordinis etiam religiosi regulam in consensu populari collocaat.

2° Per se ducit, et quidem violenter, ad communismum, seu ad destructionem cujuscumque diversitatis in conditionibus socialibus. Etenim perfectam docet æqualitatem inter cives, quæ obtineri nequit quominus diversitas conditionum tollatur. Preterea cum hominem ab omni lege morali, ac proinde a quovis fræno interius compescente solvat, semper licitum erit civi hæc æqualitatem repetere.

3° Potestatem publicam in concreto spectatam semper nutantem reddit, et omnibus perturbationibus politiciæ indulget. Subjectum enim potestatis suprema est ad nutum revocabile, et semper civium voluntati obnoxium; mandatum ipsi collatum est semper rescisorium, quia potestas est modo inalienabili et imprescriptibili penes populum. Ergo persona physica aut moralis quæ mandatum a populo accepit gubernandi rempublicam, potest semper et quotidie, et quovis medio, potestate politica privati. Et id expressis verbis plures docuerunt (1).

256. — *Scholium.* Hæc theoria, quod mirum videretur si extrema opposita non sese conjungere solerent, ad tyrannidem omnino incredibilem ducit. Cum subjectum aliquod hujus potestatis constituitur, si auctoritatem sic definitam ad se arripere, jam arbiter supremus foret cujuscumque justitiæ et æquitatis. Quilibet actus istius modi regnatoris, seu jussio, qua talis, esset norma justitiæ et æquitatis, quantumvis sit prava. Et hæc conclusionem jam expressis verbis eruit Hobbesius dicens : « Summos imperantes peccare non posse, neque cum ratione unquam

(1) Sieyès. *Qu'est-ce que le Tiers-Etat?* p. 116.

culpandos. » Quare mirum non est quod aliqui dominatores dolosi et nihil pensi habentes huic doctrinæ faveant.

275. — THESIS II. *Illud systema originem duxit a protestantismo, cujus est mera applicatio ordini politico.*

Probatur. 1° *Historia juris* id ostendit, quia auctores protestantes hanc theoriam eiderunt, aut certo principia hinc inde sparsa in aliquod corpus doctrinæ redegerunt. Grotius in suo tractatu *de jure belli et pacis* semina hujus theoriæ jecit, et hæc principia Puffendorffus et Bohe-merius in Germania evolverunt, in Gallia, Rousseau et tota secta philosophica sæculi xviii. Ipse Hobbesius ait : « Scientia socialis antiquior non est libro quem de cive conscripsi. » Itaque de origine historica constat : statim post Reformationem apparuit hæc theoria, et a legisperitis Protestantibus primitus propagata fuit.

2° *Connexionem logicam* theoriæ contractus socialis cum dogmatibus Protestantismi enodatus explicare ad specialem tractationem juris publici præsertim spectaret (1). Sed connexio hæc est adeo obvia, ut ad eam ostendam sufficiat monere : 1° principium fundamentale Reformationis esse famosam illam *libertatem christianam*, ut aiunt, nempe autonomiam absolutam rationis individualis in rebus religionis per solam Scripturam ad exclusionem cujuslibet potestatis directivæ, dum principium primordiale contractus socialis est *libertas absoluta* ac plena independentia cujusque hominis, inde et *æqualitas perfecta* inter omnes homines :

2° *Potestatem supremam* in rebus fidei et morum discernendis, seu in ordine religioso, esse quemlibet privatum credentem, docent omnes sectæ protestantes dum potestas suprema in ordine politico, juxta theoriam quam impugnamus, penes ipsos civis, seu multitudinem, inalienabiliter residentet. Ergo analogiam nemo non videt, et exinde liquet theoriam contractus socialis esse meram applicationem Protestantismi religiosi ordini civili et politico : ex utraque parte suprema potestas directiva est

(1) Vide *Principes du droit public* : De la société civile, sect. 1^a c. 1. art. 1.

apud singula membra uniuscujusque societatis, aut ex ipsis oritur.

258. — II. *Systema Scholasticorum.* Non pauci auctores incauti confundunt doctrinam communem scholasticorum cum contractu sociali ; sed datur discrimen essentialè inter utrumque systema. Scholastici, et speciatim Suarez docent : 1° *Quoad originem*, supremam potestatem, in se spectatam, venire a Deo ut auctore nature ; porro id minime docet superius systema, quod omnem potestatem ab homine repetit.

2° *Quoad modum* quo a Deo confertur, hæc potestas datur, non per specialem actionem vel concessionem a creatione distinctam, sed per modum proprietatis consequentis naturam, nempe medio dictamine rationis naturalis, ostendentis Deum dedisse hominibus potestatem ad suam conservationem et convenientem gubernationem, necessariam.

3° *Quoad tempus* quo datur, hæc potestas non resultat in natura humana donec homines in unam perfectam communitatem congregentur et politico uniantur, siquidem non est in singulis hominibus divisim sumptis, nec in collectione vel multitudine eorum quasi confuse et sine unione membrorum in unum corpus : sed dum, unitis voluntatibus et viribus familiarum plurium, constituitur hoc corpus politicum, statim in illo est potestas. Itaque eo ipso quod corpus politicum materialiter, ut ita dicam, producitur, formaliter potestatem sortitur, non secus ac per generationem filius sortitur intellectum et voluntatem, etsi parentes de hæc re nullam specialem voluntatem habeant, sed tantum voluntatem generandi. Requiritur voluntas hominum ut perfectam communitatem componant, non autem voluntas constituendi potestatem, quæ a Deo est indita eo ipso quod materia est apta ad illam recipiendam.

4° *De subjecto* : licet hæc potestas sit veluti proprietas naturalis perfectæ communitatis, ut talis est, tamen in ea non est *immutabiliter* ; sed per consensum ipsiusmet communitatis, vel per aliam justam viam, potest transferri. « Communitas, inquit Suarez, potest se illa spoliare, si velit, » et tunc transit tota hæc potestas tum quoad se tum

quoad exercitium in principem. Porro contrarium docet contractus socialis.

259. — Cardo totius systematis scholasticorum, quantum illud a *tertio* inferius explicando distinguitur, potest ita concipi : « Potestas civilis, inquit Suarez, quoties in uno homine, vel principe reperitur, legitimo ac ordinario jure, a populo et communitate manavit, vel proxime vel remote, nec potest aliter haberi, ut justa sit (1). »

Id probat Suarez 1° quia potestas ex natura rei est immediate in communitate, siquidem ipsa lege naturæ omnes homines nascuntur liberi, et ideo nullus habet jurisdictionem politicam in alium : potestas enim paterna est mere oconomica, non autem politica (2).

2° Quia hæc potestas fide ac temere haberetur ut superne data regibus ac immediate per revelationem ; porro omnes reliqui tituli regis potestatis per accuratam analysin revocantur ad collationem primitivam a communitate factam.

Hæc omnia enodatus explicabimus, tertia sententia relata et pertractata.

260. — III. Theoria de jure divino, quo nempe a Deo ipso, auctore gratiæ vel naturæ, per directam collationem ipsi principi, id est, personæ singulari, repetit potestatis politicæ originem. Sed hæc sententia non una et uniformis est apud auctores qui illam tuerentur : tamen generatim opponitur contractui sociali.

Protestantica enim theoria nihil Deo tribuit in suprema potestate politica constituenda ; cui systemati ex adverso opponitur sententia quæ *Doctrina de jure divino* appellari solet. 1° Si doctrina hæc in sensu lato sumeretur, nempe in quantum potestati supremæ originem divinam assignat, a nullo catholico posset negari : nam est verissima et indubie revelata : inde nemo qui sanam fidem retinere cupit, eam indicias ire potest : *Non est potestas nisi a Deo*, inquit S. Paulus. In hoc sensu doctrina scholasticorum ad præsentem sententiam revocaretur.

2° Verum sub hoc nomine communius intelligitur doc-

(1) De leg. l. iii, c. 4, n. 2.

(2) Loco cit. 11.

trina quæ hanc originem directe et immediate in tali subiecto a Deo, ut auctore naturæ, repetit, uti, v. g., potestas paterna in filium, ac proinde prout excludit delegationem a multitudine factam, sive tanquam causam efficientem adequatam, sive tanquam causam instrumentalem aut conditionem sine qua non : quo sensu apud catholicos libere controversatur.

Itaque in hac doctrina distinguere oportet *rem ipsam, fontem assignatum et modum* quo suprema potestas politica venit a Deo ; *quoad rem*, seu ipsum dogma fundamentale, hæc sententia est verissima : *omnis potestas est a Deo ; quoad modum* vero explicandi factum concessionis, sunt iterum plures sententiæ plus minusve probabiles.

3° In vulgari sensu adversariorum fraudulentorum hujus sententiæ, per doctrinam de jure divino unice veniret illud systema quod per actionem Dei specialem, directam et *extra ordinem naturæ*, supremæ potestatis originem explicaret : et quidem hanc sententiam revera tenuerunt plures auctores, alii perverse ut Marcellus Patavinus, Giannone, etc. qui potestatem Pontificiam potestati civili subijcere conabantur ; alii, v. g., Josephistæ, Gallicani veteres, quibus favent Bossuet, Tournely, ut mutam independentiam utriusque potestatis, civilis scilicet et ecclesiasticæ, vindicarent, alii denique, sine respectu habito ad potestatem sacerdotalem.

261. — THESIS I. *Suprema potestas politica per se spectata a Deo procedit.*

Nota. Probationes theologice sunt in promptu posite, nam in Scripturis multa reperuntur testimonia disertissima et minime ambigua. Sed philosophicis probationibus thesis perfacile conficitur.

Probat I. Societas civilis, ut constat ex probatis, non est pactitia sed naturalis (230, etc.) ; homo enim natura sua ad hanc societatem ordinatur ; sed Deus est auctor naturæ, ac proinde hujus ordinationis. Ergo est auctor ejus omnis quod est naturale in societate civili. Atqui societas civilis sine potestate nequit esse nec concipi, quum potestas sit pars formalis ipsius. Ergo si hæc societas est

a Deo, necesse habetur ut ipsa potestas publica sit etiam aliquo modo a Deo.

II. Potestas suprema jure vitæ et mortis in subditos posita est, et facultate obligandi in conscientia; vox totius generis humani, quæ fallax esse nequit (I, 213), talem facultatem principibus assignat, qui ceteroquin illam semper exercerunt: atqui jus vitæ et mortis et potestas ligandi in conscientia ab hominibus certo non venit (165, 177). Ergo necesse est suprema potestas sit a Deo.

262. — *Scholium.* Vim hujus probationis, fateor, ex parte declinant multi fautores contractus socialis, qui societati jus denegant infligendi penam capitalem, quæ tamen aliquando est unicum medium resarciendi et servandi ordinem sociale, ob truculentam feritatem quorundam hominum; sed illi auctores manifeste opponuntur toti generi humano, ac proinde non sunt audiendi.

263. — THESIS II. *Deus, generaliter loquendo, non confert, per specialem actionem ab ordine naturæ diversam, supremam potestatem alicui subjecto.*

Nota. In hac re distinguendum est inter potestatem ipsam et subjectum hujus potestatis, seu eum qui potestate instructus est eaque utitur. De ipsa potestate locuti sumus in superiore thesi; nunc de modo quo transit in subjectum agemus.

Probatum. I^o Si talis esset modus constituti ad aliquem in regem aut supremum imperantem, de tali concessione constare deberet per revelationem, ac proinde principes et nationes hanc actionem Dei supernaturali certo cognoscerent: agitur etiam de facto publico, illustri et quotidie iterato. Atqui, excepto populo Israelitico, nulum vestigium hujus modi revelationis aut collationis reperitur. Ergo...

II° Societas politica ex una parte est ordinis naturalis, uti probavimus, et ex altera non potest concepti nec esse sine subjecto supremæ potestatis, quæ est pars formalis et constitutiva civitatis; atqui si supernaturali modo subjectum illud constitueretur a Deo, jam hæc pars formalis *supernaturalis* esset quoad modum (148), non autem natu-

ralis, et exinde societas illa non esset ordinis mere naturalis, quod est falsum. Ergo...

264. — *Scholium.* I^o Bossuet, in sua *Politica sacra*, sentire videtur modum eligendi reges apud populum Israeliticum esse universalem et omnibus nationibus communem: arguit etiam ex facto consecrationis Hazaelis in regem Syriæ per ministerium alicujus prophætæ a Deo missi. Sed huic difficultati jam occurrit Suarez; « hæc facta, inquit, fuerunt extraordinaria et supernaturalia quoad modum: juxta communem autem et ordinariam providentiam non ita fit, quia homines juxta naturæ ordinem, non revelationibus, sed naturali ratione reguntur in his quæ civilia sunt. »

Scholium II. In sequenti capite de societate religiosa, ostendemus originem potestatis ecclesiasticæ esse diversam ab origine potestatis politicæ, et ideo præsentem thesim uberius probabimus.

265. — *Corollarium.* Juxta auctores, de hac re rectius loquentes, suprema potestas in concreto spectata, a Deo procedit, ut auctore naturæ, siquidem, ut constat ex dictis, societas est factum naturale; porro cuilibet societati reali sive in fieri sive in facto esse spectate, præesse debet potestas, quæ in persona physice vel moraliter una resideat.

Jam ipse Suarez fatetur sententiam quæ deest auctoritatem in concreto, ac proinde prout in est, non modo toti communitati, sed etiam peculiari subjecto, esse immediate a Deo, communem esse: « In hac re communis sententia videtur esse, hanc potestatem dari immediate a Deo ut auctore naturæ, ut homines quæsi disponant materiam et efficiant subjectum capax hujus potestatis: Deus autem quasi tribuat formam dando hanc potestatem... Sicut in matrimonio recte colligimus virum esse caput mulieris ex dono ipsius auctoris naturæ et non ex voluntate uxoris, quia licet ipsi matrimonium contrahant, tamen, si matrimonium contrahant, hanc superioritatem impedire non possunt (1). » Licet directe loquatur de multitudine ut materia capax potestatis, tamen verba intelligi possunt universim de potestate in concreto.

(1) Suarez, De leg. I. III, c. 3, n. 2.

266. — THESIS III. « *Causa qua primitus subjectum politica potestatis determinat, per se est prævalentia præexistentis juris domestici, per accidens vero est consensus (1).* »

Nota. 1° Hanc sententiam non ambigue proposuit S. Thomas : « Regimen regis, inquit, super civitatem et gentem processit a regimine antiquioris in domo vel vico (2). »

Nota. 2° Ab hac sententia, meo iudicio, non valde discrepant de Haller et Taparelli : prior causam adæquatam determinationis subjecti videt in triplici suprematia naturali *Patris, Heri et Doctoris*; alter in facultate que exclusive alicui competeret ducendi societatem ad finem. In hac thesi causam primigeniam declaramus, sine tamen exclusione aliarum quo potiori essent superadditæ.

*Probat*ur 1^a pars, nempe *causam per se reperiri in jure domestico præexistenti.*

1° Id jam resultat ut corollarium ex dictis de origine societatis. Etenim si origo societatis est propagatio familiarum ex eodem stipite, si gradatim ac nature cursu successit ex societate domestica, si non repentino concursu voluntatum, antea nullo vinculo sociali inter se copulatarum, coagmentatur, jam liquet 1° auctoritatem seu vim qua partes conjungit ad novum corpus morale efformandum, ipsi coagmentationi aliquo modo præesse debere in ratione auctoritatis, 2° potestatem illam, non ex voluntatis sociorum facto exurgere, sed natura ipsa duce, patri sui communis stipitis fonti devolutam esse, quod historia ceteroquin confirmat. Ergo, licet potestas politica sit in se diversa a potestate œconomica et patria capitis familie, tamen hæc potestas patris est aptitudo naturalis ac prolesio ad potestatem politicam.

2° Potestas politica nihil est aliud quam jus ponendi ordinem in multitudine, et officium providendi bono communi; porro potestas paterna hoc jure fruatur et illo officio tenetur erga propriam familiam, ac proinde hæc secunda

(1) Liberatore, Jus soc. c. 111.

(2) In 1. Politicorum I. 4.

potestas priori consimilis est; atqui dum familie succrescunt ac dilatantur ita ut consortium politicum efformet, potestas paterna in ipsis non inde destruitur; si igitur, multiplicatis familiis, remaneret communis illarum stipes, potestas paterna, quidquid sit de intima ejus natura, ita augetur et extendetur ut velut naturaliter transeat in potestatem politicam. Ergo causa que primitus determinat subjectum potestatis politica est prævalentia præexistentis juris domestici.

*Probat*ur 2^a pars, nempe *consensum esse causam per accidens.*

1° Si causa *per se* est jus paternum, jam consensus non nisi causam per accidens esse potest.

2° Origo societatis non est artificialis (230, etc.) neque supernaturalis (235, etc.) ac proinde est mere naturalis, ideoque potestas concreta, quo est formale principium societatis, est naturalis. Sed consensus non est elementum naturale societatis, siquidem est quod arbitrarium, penitus liberum atque indeterminatum quoad hunc vel illum terminum. Ergo non nisi per accidens esse potest causa que determinat supremam potestatem.

267. — *Scholium.* In societatibus jam constitutis contingere potest ut, deficiente subjecto legitimo principatus, consensus sit medium unicum hic et nunc determinandi subjectum supremæ potestatis, nempe supremam potestatem in concreto. Diximus a deficiente subjecto *legitimo*, nam agitur de subjecto quod « jus » habet ad supremam potestatem, quidquid sit de actuali possessione, qua potest injuste detineri ab usurpatore. Consensus non est medium legitimum determinandi subjectum supremæ auctoritatis politicæ, nisi jus a nemine retineatur. Sed hic agitur tantum de subjecto *primigenio.*

268. — *De translatione supremæ potestatis.* Potestas suprema semel adepta potest triplici modo de uno subjecto in aliud legitime transferri, nempe 1° hereditate, 2° electione, 3° jure victoriæ in bello justo, non autem in latrocinio. Priores modi a legibus fundamentalibus determinari possunt, quibus tunc nemini derogare fas est : conditiones ergo particulares constituere tum hereditatis, tum electionis pertinent ad jus positivum. Tamen notan-

dum est quod hæreditas publicæ utilitati magis conducit, nam materia subtrahitur discordiarum, quas dominandi libido excitaret, et futurus rex a teneris annis ad regium munus et officium eruditur (1).

De tertio titulo regis potestatis, seu de jure victoriae nonnulla advertemus : 1° Quando regnum per solam vim injustam possidetur, evidenter non est vera potestas in rege. Verumtamen in illo casu salus populi exposulat ut usurpator jure possit civitatem moderari, magistratus temporarios constituere et leges ferre, quibus subditi obtemperare tenentur; illud jus certo non est *personale*, sed *reale*, id est, personæ competit solummodo ratione rei seu boni publici; tunc enim verificatur adagium : *salus publica suprema lex*.

Sed 2° fieri potest ut successu temporis novus auctoritatis possessor ita obfirmetur, ut pristinus ordo reintegrari non possit sine maxima perturbatione et salutis publicæ periculo. Tunc hic victor *exclusive possidet media ducendi societatem illam ad debitum finem*, ac proinde nemo ei quodlibet jus opponere potest; nec plebi fas est obsistere, quia ex hypothesi suam propriam perniciem quaereret; nec *antiquiori principi*, quia propriam utilitatem prosequeretur contra bonum publicum, et hoc esse illicitum et injustum.

Præterea 3° qui docent potestatem supremam a communitate proficisci, ratum habent titulum regis potestatis qui bello justo constat, quando populus consentit et admittit talem principem : « tunc reductur potestas, ait Suarez, ad populi traditionem et donationem (2). »

269. — Hic per modum corollarii, quæri posset *an liceat insurgere in Principem si tyrannice imperet*, nempe si non ad publicam, sed ad privatam utilitatem, administraret : agitur ergo tantum de Principe qui jure imperii adeptus est, sed ejus tyrannici ferri non possit. Resp. Negative contra plures non tantum ethnicos et rationalistas, sed etiam christianos, v. g. Almainum. Constat ex art. 17 Wiclefi damnato; deinde ex autori-

(1) Vide *Principes du droit public*, sect. 3^e c. 2.

(2) De leg. l. III, c. 4.

tate d. Thom. vel auctoritis opusculi de *Reg. prim.* c. 6. Ratio est quia non licet privatis civibus aut universo populo insurgere in Principem absolutum, etsi tyrannum, nisi habeat potestatem illum judicandi; atqui in regimine absoluto nec singuli cives nec populus talem potestatem habet, sive ordinariam, secus potestas non esset a Deo, neque delegatam, qua necessario descenderet vel ab ipso Principe vel a Deo (1). Igitur Ecclesia sola potest judicium ferre in hoc casu, ut potestatem habens ordinis superioris. Tamen non tenentur subditi observare leges manifesto injustas : et sic populus posset, etiam vi adhibita, omnibus actibus principis evidenter injustis obsistere : v. g. Si princeps poenis adhibitis, juberet violationem legis naturalis vel divinæ positivæ.

§ II. — De natura suprema potestatis.

270. — Per naturam stricto sensu sumptam intelligimus ipsam essentiam, quatenus est principium operationum vitalium (1, 276); natura ergo habetur ut fons totius activitatis, itaque optime determinatur per facultates, quæ sunt principia immediata operationum. Ergo naturam supremam potestatis, quæ est fons activitatis socialis, determinare oportet per principia immediata et necessaria quibus operatur, nempe per suas diversas facultates seu *functiones*.

Jam vero ut potestas suum finem obtinere possit, debet per suas facultates naturali activitati hominis adequate respondere : par enim esse debet ad attingendum finem societatis completæ (100). Necessæ est igitur 1° ut ordinem productum in elementis socialibus, nempe ut ipsa suum modum essendi et existendi accipiat : et causa quæ hunc modum producit ac determinat, vocari solet *potestas constituens*; 2° debet omnibus media ad finem idonea ostendere et imponere : hinc *potestas legislativa*; 3° debet efficaciter executionem mediorum facultate legislativa ostensorum procurare ; hinc *potestas executiva*. Potestas constituens in societate ipsi vitæ in individuo physico

(1) Roselli, *Compend. phil.* p. 4^e q. 13, a. 5.

respondet; potestas legislativa intellectui et voluntati, seu parti intellectuali; potestas executiva, facultatibus vim movendi habentibus. Inde toti activitati humane respondet (1).

I. De potestate quatenus constitutiva societatis.

271. — Modus fundamentalis quo diversa elementa ad unitatem rediguntur, seu medium quo ipsa unitas organica obtinetur, generatim appellatur *constitutio* societatis; est ergo veluti substantialis forma societatis. At hæc constitutio, quatenus concipitur non abstracte, seu relicto principio a quo progignitur, sed in concreto, videlicet quatenus est facultas rempublicam ordinandi, seu vis quæ formam præstat toti corpori sociali, organa essentialia auctoritatis supremæ, puta formam condendi leges veluti plasmat, est *potestas constituens*. Consistit ergo in peculiari dispositione potestatis legislativæ cum suis functionibus particularibus, et potestatis executivæ cum suis elementis necessariis, nempe potestate judiciaria et coercitiva.

Potestas constituens anterior est logice potestate legislativa et executiva; esse enim concipitur ante operationem; differt etiam ab eis, quatenus per propriam et liberam voluntatem subjectum supremæ potestatis leges fert et exsequitur, dum jus constituens magna ex parte non pendet a libera voluntate auctoritatis civilis: assimilari enim posset vi vegetativæ in corpore humano, quæ vis intrinseca, ope agentium externorum, debitam molem et formam impertitur huic corpori. Quapropter vis constituens, non eodem omnino sensu dicitur potestas, atque potestas legislativa et executiva, neque rigore ab illis facultatibus supremæ auctoritatis contradistinguitur.

272. — Potestas constituens nonnullis legibus physicis et moralibus obnoxia est seu potius quibusdam legibus libertatem humanam præventibus constat. Hoc sedulo notandum est, nostris præsertim temporibus, in quibus constitutiones scriptæ copiose pullulant eum maximo detrimento societatis politicæ.

(1) Vide *Principes du droit public*, sect. II, c. 1.

1° *Leges physicae* omnia facta naturalia aut accidentalia, necessaria aut libera, interna vel externa, complectuntur, quibus talis natio in suo esse politico constituitur: facta interna jam sunt adeo numerosa, disparata et improvisa, ut nulla vis humana ea possit pro arbitrio moderari et coercere: facta externa, nempe ab actione aliarum nationum et a jure internationali enascentia, potestatem constituentem potius regunt quam ab ipsa reguntur: gradatim sub influxu illorum factorum successerit forma constitutiva alicujus societatis.

Ergo leges physicae quibus potestas politica, in concreto spectata, talem formam accipit, a speciali Dei providentia maxime pendet, et complexim spectata actionem liberam hominis penitus fugiunt.

II. *Lex moralis* primaria potestatis constituens, si lex appellari potest, est ipsa acceptatio legis fundamentalis, quæ est velut *resultantia* omnium legum physicarum, et prosequitio finis socialis secundum hanc legem.

Lex vero fundamentalis potestatis constituens est prosequitio unitatis intellectualis, moralis et politicæ, applicando leges æternas justitiæ et humanitatis factis particularibus quæ ad talem nationem constituendam concurrunt; unio intelligentiarum in veritate; unio voluntatum, seu moralis in justitia et prosecutione boni communis; unio politica, seu personarum, et unio materialis in harmonica dispositione omnium functionum politicarum.

Ex dictis inferitur alia lex moralis: immutatio in aliqua parte vere essentiali constitutionis fieri nequit a supremo imperante, saltem sine consensu multitudinis, scilicet alterius elementi hujusce societatis; aliter dicendum est, si ageretur de aliqua perfectione in organis, seu partibus accidentalibus, introducenda.

II. De potestate legislativa.

273. — Potestas legislativa est potestas proponendi obligatorio modo quæ ad societatis finem sunt necessaria.

Potest evidenter auctoritas suprema ferre leges et adigere omnes subditos ad illarum legum executionem.